

DAVLAT BOSHQARUVI TIZIMIDA JAMOATCHILIK NAZORATINING O‘RNI VA HUQUQIY KAFOLATLARI

Mirzaxabibova Nilufar Xasan qizi

Jizzax viloyati, Zomin tumani 1-maktab o‘qituvchisi

gsmzomin718@gmail.com

Zamonaviy demokratik jamiyatda davlat hokimiyatining samarali faoliyat yuritishi fuqarolarning ishonchi va faol ishtirokisiz tasavvur etib bo‘lmaydi. Shu boisdan davlat boshqaruvi tizimida jamoatchilik nazoratini ta‘minlash masalasi demokratik boshqaruvning eng muhim unsurlaridan biri sifatida e‘tirof etiladi. Jamoatchilik nazorati davlat organlari faoliyatining ochiqligi, shaffofligi va hisobdorligini ta‘minlash orqali fuqarolik jamiyatining mustahkamlanishiga xizmat qiladi.

O‘zbekiston Respublikasida so‘nggi yillarda ushbu yo‘nalishda keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, “Jamoatchilik nazorati to‘g‘risida”gi Qonun, “Davlat organlari faoliyatining ochiqligi to‘g‘risida”gi Qonun, shuningdek, “Fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari to‘g‘risida”gi Qonun va boshqa normativ-huquqiy hujjatlar jamoatchilik nazoratining huquqiy poydevorini yaratdi.

Shu bilan birga, jamoatchilik nazoratining amaliy mexanizmlarini takomillashtirish, fuqarolarning tashabbuslarini qo‘llab-quvvatlash hamda davlat organlari faoliyatida ochiqlikni ta‘minlash dolzarb masala bo‘lib qolmoqda. Mazkur maqolada davlat boshqaruvi tizimida jamoatchilik nazoratining o‘rni, huquqiy asoslari, mavjud muammolar va ularni bartaraf etishning istiqbolli yo‘nalishlari tahlil qilinadi.

Jamoatchilik nazorati — bu fuqarolik jamiyati institutlari, nodavlat notijorat tashkilotlari, ommaviy axborot vositalari hamda fuqarolarning davlat organlari faoliyati ustidan muntazam, mustaqil va qonuniy asosda olib boradigan kuzatuv faoliyatidir. Mazkur institutning asosiy maqsadi — davlat hokimiyati organlarining qaror qabul qilish jarayonida shaffoflikni ta‘minlash, aholining manfaatlarini ifodalash hamda hokimiyat faoliyatida qonun ustuvorligini mustahkamlashdan iborat.

Demokratik davlatlarda jamoatchilik nazorati fuqarolarning siyosiy faolligini oshiruvchi vosita sifatida qaraladi. Chunki aynan fuqarolarning davlat boshqaruvida bevosita yoki bilvosita ishtiroki orqali boshqaruv tizimida ochiqlik va javobgarlik prinsiplari mustahkamlanadi. Jamoatchilik nazorati mexanizmlarining samarali faoliyati natijasida korrupsiya, byurokatiya va suiiste‘molchilik holatlarining kamayishi, davlat organlari faoliyatining xalq manfaatlariga yo‘naltirilishi ta‘minlanadi.

O‘zbekistonda bu jarayonni huquqiy jihatdan tartibga solish, uni fuqarolik jamiyati rivoji bilan uzviy bog‘lash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishiga aylangan. Prezidentimiz tashabbusi bilan qabul qilingan 2017–2021-yillarga mo‘ljallangan Harakatlar strategiyasi hamda **“Yangi O‘zbekiston — inson qadri ulug‘langan jamiyat”** konsepsiyasida jamoatchilik nazoratini kengaytirish davlat boshqaruvini modernizatsiya qilishning muhim tarkibiy qismi sifatida belgilandi.

Jamoatchilik nazoratining huquqiy asoslari O‘zbekiston Respublikasining bir qator qonun hujjatlarida mustahkamlab qo‘yilgan. Eng avvalo, 2014-yil 12-aprelda qabul qilingan “Jamoatchilik nazorati to‘g‘risida”gi Qonun bu sohadagi asosiy normativ hujjat hisoblanadi. Unda jamoatchilik nazoratining subyektlari, shakllari, prinsiplari va tartibi aniq belgilab berilgan. Mazkur qonunga muvofiq, jamoatchilik nazoratining subyektlari sifatida fuqarolar, ularning o‘zini o‘zi boshqarish organlari, jamoat birlashmalari, ommaviy axborot vositalari hamda fuqarolik jamiyatining boshqa institutlari e‘tirof etilgan.

Qonunda nazoratning quyidagi shakllari ko‘zda tutilgan:

jamoatchilik eshituvi;

jamoatchilik muhokamasi;

jamoatchilik monitoringi;

jamoatchilik so‘rovi;

jamoatchilik ekspertizasi.

Bu shakllar davlat organlari faoliyati haqida ochiq axborot olish, qaror loyihalarini baholash, taklif va e‘tiroz bildirish imkonini beradi. Shuningdek, “Davlat organlari faoliyatining ochiqligi to‘g‘risida”gi Qonun (2014) va “Ommaviy axborot vositalari to‘g‘risida”gi Qonun (2021-yilda yangi tahrirda) jamoatchilik nazoratining institutsional kafolatlarini yanada kuchaytirdi.

Amaliyotda jamoatchilik nazorati mexanizmlarini qo‘llashda onlayn platformalar — “Mening fikrim”, “Xalq bilan muloqot” portali, “Open Data” tizimi, “E-qaror” platformasi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ular orqali fuqarolar davlat organlarining qarorlarini muhokama qilish, takliflar berish va ularning ijrosini kuzatish imkoniga ega bo‘ldilar.

Jamoatchilik nazorati tizimi qonunchilik darajasida shakllantirilgan bo‘lsa-da, amaliyotda bir qator muammolar mavjud. Birinchidan, fuqarolik jamiyatining barcha qatlamlari bu jarayonga to‘liq jalb etilmagan. Ko‘plab jamoat tashkilotlari nazorat mexanizmlaridan yetarlicha xabardor emas. Ikkinchidan, ayrim davlat organlari tomonidan axborotning ochiqligi va shaffofligi talablari to‘liq bajarilmaydi, bu esa jamoatchilik nazoratining samaradorligini pasaytiradi. Uchinchidan, jamoatchilik nazoratining natijalari davlat qarorlarini qabul qilish jarayoniga yetarlicha ta‘sir ko‘rsatmayapti. Ba‘zan fuqarolar tomonidan berilgan taklif va e‘tirozlar e‘tiborga olinmaydi yoki javobsiz qoladi. Bu esa fuqarolarning ishonchini kamaytiradi.

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi yo‘nalishlar muhim hisoblanadi:

jamoatchilik nazoratini amalga oshiruvchi nodavlat tashkilotlar va OAV vakillarining huquqiy savodxonligini oshirish;

davlat organlarining axborot ochiqligi standartlarini xalqaro tajribaga moslashtirish;

jamoatchilik nazorati natijalarini davlat organlari faoliyatini baholash tizimiga kiritish;

jamoatchilik nazorati mexanizmlarini raqamlashtirish va sun‘iy intellekt asosida monitoring tizimlarini joriy etish.

Shuningdek, xalqaro amaliyot — xususan, Yevropa Ittifoqi, Janubiy Koreya, Yaponiya va AQSh tajribalari jamoatchilik nazoratini samarali tashkil etishda qonuniy javobgarlik, ochiq parlament va “xalq nazorati” qo‘mitalari tizimini rivojlantirish orqali yuqori natijalarga

erishganini ko'rsatadi. O'zbekiston ham mazkur tajribalarni milliy sharoitga moslashtirish yo'lidan bormoqda.

Davlat boshqaruvi tizimida jamoatchilik nazorati demokratik jamiyatning ajralmas qismi bo'lib, u davlat hokimiyatining ochiqligi, shaffofligi va hisobdorligini ta'minlashga xizmat qiladi. Fuqarolik jamiyatining ushbu instituti orqali fuqarolar davlat organlari faoliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatish, ularning qarorlarini baholash va taklif bildirish imkoniga ega bo'ladi. O'zbekiston Respublikasida jamoatchilik nazoratining huquqiy asoslari mustahkam yaratilgan bo'lsa-da, amaliy samaradorlikni oshirish uchun tizimli yondashuv zarur. Avvalo, jamoatchilik nazorati mexanizmlarini raqamlashtirish, fuqarolar va jamoat tashkilotlarining huquqiy bilim darajasini oshirish, davlat organlarining axborot siyosatini ochiqlik tamoyillariga moslashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, jamoatchilik nazorati natijalarini davlat boshqaruvi samaradorligini baholash tizimiga kiritish, nazorat jarayonlarida sun'iy intellekt va tahliliy platformalardan foydalanish, fuqarolarning murojaatlari asosida qonuniy chora ko'rish mexanizmlarini kuchaytirish lozim.

Umuman olganda, jamoatchilik nazoratini rivojlantirish O'zbekistonda davlat boshqaruvini demokratlashtirish, inson huquq va erkinliklarini ta'minlash, korrupsiyani kamaytirish hamda fuqarolik jamiyatini mustahkamlash yo'lidagi muhim omil sifatida e'tirof etiladi. Shu sababli ushbu yo'nalishda amalga oshirilayotgan islohotlarni izchil davom ettirish mamlakatda ochiq, hisobdor va xalq manfaatlariga xizmat qiluvchi davlat boshqaruv tizimini shakllantirishning asosiy kafolatidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: Adolat, 2023.
2. "Jamoatchilik nazorati to'g'risida"gi Qonun. 2018-yil 12-aprel, O'RQ-474-son. – O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2018-y., №15.
3. "Davlat organlari faoliyatining ochiqligi to'g'risida"gi Qonun. 2014-yil 5-may, O'RQ-369-son.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2022.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. – 2023-yil 20-dekabr. – Prezident.uz rasmiy sayti.
6. Jo'rayev, B.X. Davlat boshqaruvi huquqi: nazariya va amaliyot. – Toshkent: TDSHU nashriyoti, 2020.
7. Xayitov, A. va boshq. Fuqarolik jamiyati institutlari va jamoatchilik nazorati mexanizmlari. – Toshkent: Ijtimoiy fikr markazi, 2021.
8. OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development). Open Government: The Global Context and the Way Forward. – Paris: OECD Publishing, 2016.
9. United Nations Development Programme (UNDP). Public Administration Reform and Citizen Engagement: Best Practices Report. – New York, 2019.